

Ortaokul Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Özel Gereksinimli Çocuklara Yönelik Tutumları ve Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Ayşe Algüzel¹ , Gonca Bumin²

Gönderim Tarihi: 12 Haziran 2023

Kabul Tarihi: 22 Kasım 2023

Basım Tarihi: 30 Nisan, 2024

Erken Görünüm Tarihi: 23 Mart, 2024

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri, özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları ve akran zorbalığı arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Araştırmanın örneklemini 2022 – 2023 eğitim öğretim yılında Hakkari’de öğrenimini sürdüren 92 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada ölçme aracı olarak KA-Sİ Çocuk ve Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği, Chedoke-Mcmaster Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu kullanıldı. Verilerin analizinde Spearman korelasyon analizi, t-testi ve ANOVA kullanıldı.

Bulgular: Öğrencilerin empatik eğilimleri ile özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardı ($r:0.276$; $p<0.05$). Öğrencilerin empatik eğilimleri ile akran zorbalığına maruz kalma arasında ($r:0.037$; $p>0.05$) ve özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları ile akran zorbalığına maruz kalma arasında ($r:0.954$; $p>0.05$) bir ilişki yoktu.

Sonuç: Empati becerisi yüksek olan ortaokul öğrencilerinin, empati becerisi düşük olan öğrencilere göre özel gereksinimli çocuklara karşı tutumunun daha iyi olduğu tespit edildi. Dolayısıyla bu yönüyle ortaokul öğrencilerini özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumlarını iyileştirilebilmesi için özellikle okul öncesi dönemden itibaren çocuklara empati ve empatik eğilim konusunda eğitim verilmesi ilerleyen dönemdeki yaşantılarında bu beceriyi kazanmaları açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: *Empatik eğilim, tutum, özel gereksinimli çocuklar, ortaokul öğrencileri akran zorbalığı*

¹**Ayşe Algüzel.** Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü, 06100, Samanpazarı/Altındağ/ANKARA, Tel: 0312 305 25 60, e-posta: aysealguzel5@gmail.com

²**Gonca Bumin (Sorumlu Yazar).** Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü, 06100, Samanpazarı/Altındağ/ANKARA, Tel: 0312 305 25 60, e-posta: gbumin@hacettepe.edu.tr

Investigation of the Relationship Between Empathic Tendency, Attitudes towards Children with Special Needs and Peer Bullying of Secondary School Students

Ayşe Algüzel ¹, Gonca Bumin ²

Submission Date: June 12th, 2023

Acceptance Date: November 22nd, 2023

Pub. Date: April 30th, 2024

Online First Date: March 23th, 2024

Abstract

Objectives: This study aims to examine the relationship between secondary school students' empathic disposition levels, their attitudes towards children with special needs and peer bullying.

Materials and Methods: The sample of the research consists of 92 secondary school students who continue their education in Hakkari in the 2022-2023 academic year. KA-SI Empathic Tendency Scale for Children and Adolescents, Chedoke-Mcmaster Attitudes towards Children with Disabilities Scale and Peer Bullying Scale Adolescent Form were used as measurement tools in the study. Spearman correlation analysis, t-test and ANOVA were used in the analysis of the data.

Results: A significant positive correlation was found between students' empathic tendencies and their attitudes towards children with special needs ($r:0.276$; $p<0.05$). There was no relationship between students' empathic tendencies and exposure to peer bullying ($r:0.037$; $p>0.05$), and between their attitudes towards children with special needs and exposure to peer bullying ($r:0.954$; $p>0.05$).

Conclusion: It was determined that secondary school students with high empathy skills had better attitudes towards children with special needs than students with low empathy skills. Therefore, in order to improve the attitudes of secondary school students towards children with special needs, it is very important to educate children on empathy and empathic tendency, especially from the pre-school period, in order to gain this skill in this context in their future lives.

Keywords: *Empathic tendency, attitude, children with special needs, middle school students, peer bullying*

¹Ayşe Algüzel. Hacettepe University, Faculty of Health Sciences, Department Of Occupational Therapy, 06100 Samanpazarı/Altındağ/ANKARA, Tel: 0312 305 25 60 e-mail: aysealguzel5@gmail.com

²Gonca Bumin (Sorumlu Yazar). Hacettepe University, Faculty of Health Sciences, Department Of Occupational Therapy, 06100, Samanpazarı/Altındağ/ANKARA, Tel: 0312 305 25 60, e-mail: gbumin@hacettepe.edu.tr

Giriş

Empati, sosyal etkileşimi etkileyen karmaşık bir psikolojik terimdir. Şefkat duygusuyla önemli bir bağı olan empati, başkalarının duygularını, davranışlarını anlamada rol oynar. İnsanların, temel olarak duygularını ve deneyimlerini paylaşarak duygusal olarak bağlantı kurmasına olanak tanıyan motive edilmiş bir olgudur (Vilella ve Reddivari, 2022).

Empati, bilişsel ve duygusal empati olarak ikiye ayrılır (Ritchie ve ark., 2022). Bilişsel empati; başkalarının niyetlerini, düşüncelerini, duygusal durumlarını tanıma ve tanımlama yeteneğidir (Pittelkow ve ark., 2021). Duygusal empati ise başkalarının duygularını paylaşma ve deneyimleme becerisi olarak tanımlanır (Butera ve ark., 2023).

Empatik eğilim, kişinin başkalarının duygularını, yaşantılarını anlama ve hissetme potansiyelidir. Çocuk ve ergenlerin normal gelişimlerini sürdürebilmeleri için empatik eğilimlerinin erken dönemde fark edilmesi ve uygun müdahalelerde bulunulması oldukça önem taşımaktadır (Kaya ve Siyez, 2010). Mirete ve arkadaşları (2022), empatik ilginin, öğrenciler arasında özel gereksinimli bireylere yönelik iyi tutumu öngörebileceğini belirtmektedir.

Tutumlar, davranış veya davranışsal niyetlerin iyi birer yordayıcısı olarak tanımlanmaktadır (Nowicki, 2006). Çocuklar içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olmaya çalışmakta, gözlemleri ile olay ve olgulara karşı tutum geliştirmekte ve kendi değer yargılarını da oluşturmaktadır. Bu nedenle, çocukların erken dönemde çevrelerindeki farklılıklara karşı olumlu tutum geliştirebilmesi ilerleyen dönemlerinde farklılıklara saygı duyabilmesi ve empati kurabilme becerisinin gelişebilmesi açısından önem taşımaktadır (Toran ve ark. 2017).

Öğrencilerin özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumu, özel gereksinimli çocukların sosyal değerler ve yeterlilikler edinme, sağlıklı bilişsel ve kişilik gelişimi sağlama becerileri ile doğrudan ilişkilidir. Olumsuz tutum, özel gereksinimli çocukları fiziksel ve psikolojik zorbalığa karşı daha savunmasız hale getirir. Öte yandan, akran ilişkilerinde psikolojik olarak zarar gören özel gereksinimli çocukların şimdiki ve gelecekteki bireysel gelişimlerinde karakter eksikliklerine neden olabilir (Fu ve ark., 2022). Öte yandan özel gereksinimli çocuklarla daha fazla temas halinde olan çocukların özel gereksinimli çocuklarla bir arada olmayanlara kıyasla olumlu tutumlara sahip olma olasılıkları daha yüksektir (Alnahdi, 2019).

Zorbalık, okullardaki çocuklar ve gençler arasında sık sık gerçekleşmektedir (Juvonen ve Graham, 2014). Akran zorbalığı; bir veya birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri sürekli ve kasıtlı olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür (Bacık, 2022). Zorbalık, sosyal statü veya güç dengesizliği olan bireyler arasındaki tekrarlanan, istenmeyen, kasıtlı ve saldırgan

davranışları ifade eder (Peng ve ark., 2022). Ayrıca zorbalık, fiziksel, sözlü, ilişkisel ve siber zorbalığa kadar çok çeşitli türleri, sıklıkları ve saldırganlık düzeylerini kapsar (Coyle ve ark., 2021). Çocukların zorbalığa uğramasında ebeveyn eğitim durumu, sosyoekonomik durum, tek-iki ebeveynli ailede yaşaması gibi farklı aile yapısı gibi faktörler etkili olabilmektedir (Låftman ve ark., 2017).

Zorbalığa uğrayan çocuklar kaygı, depresyon eğilimi, kronik endişe, sosyal geri çekilme, aşırı uyanıklık, panik ve anksiyete belirtileri geliştirebilirler (Radoman ve ark., 2019). Zorbalığa uğrayan çocukların okulda kendilerini yabancı gibi hissetme, okulu düzenli olarak gelmeme ve ortaöğretimi bitirdikten sonra okulu bırakmayı isteme olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Armitage, 2021).

Özel gereksinimli olan çocukların, özel gereksinimi olmayan akranlarına kıyasla daha fazla akran zorbalığına maruz kaldığı belirtilmektedir (Gage ve ark. 2021). Zorbalığın neden olduğu stres, özel gereksinimli öğrencilerin okul çalışmalarına konsantre olmalarını zorlaştırarak akademik zorluklara ve okulla ilgili katılım sorunlarına yol açabilmektedir (Mishna, 2003; Juvonen ve ark., 2011; Robinson ve ark., 2023).

Literatür incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumlarının incelendiği çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Yürütülen az sayıda araştırmada ise ilköğretim 4. sınıf ve üniversite öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları incelenmiştir (Top, 2018; Sap, Özkan ve Uğurlu, 2021). Ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri ile akran zorbalığının incelendiği çalışmaların ise mevcut olduğu (Güven, 2015; Akyol ve Bilbay, 2018; İlgül, 2022) ancak ortaokul öğrencilerinin empatik eğilim, özel gereksinimli çocuklara yönelik tutum ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmada amaç ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri, özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları ve akran zorbalıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma soruları aşağıdaki şekildedir:

- Ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri ile akran zorbalığı arasında ilişki var mıdır?
- Ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları ile akran zorbalığı arasında ilişki var mıdır?

Gereç ve Yöntem

Çalışma Mayıs-Haziran 2023 tarihleri arasında Hakkâri ili Yüksekova İlçesi Vali Erdoğan Gürbüz Ortaokulu'nda gerçekleştirilmiştir. Araştırma için, Hakkari İl Milli Eğitim Müdürlüğünden (06.03.2023, E-14450287-605.01-71595116) ve Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan (11.04.2023, E-68552689-000-00002768634) etik uygunluğu onaylandı. Katılımcıları ve ebeveynlerini bilgilendirmek için, çalışma amaçlarının ve protokolünün ayrıntılı olarak açıklandığı aydınlatılmış onam formları hazırlanmış olup katılımcılar ve ebeveynleri tarafından imzalandı. Çalışmaya kullanılan ölçeklerin yaş grubuna uygun olarak ilköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencisi olmak üzere 92 öğrenci dahil edildi. Araştırmaya dahil edilen örneklem sayısına G*Power (versiyon 3.1.9.2) paket programı kullanılarak karar verildi. Yapılan analiz sonucunda; %80 güç, %5 hata payı ile örneklem sayısının 92 olduğu belirlendi. Çalışmaya dahil edilme kriterleri:

- 6., 7. ve 8. sınıf ortaokul öğrencisi olmak
- Çalışmaya çocuğun ve ailesinin gönüllü olmasıdır.

Çalışmaya dahil edilmeme kriterleri ise:

- KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 6-12. Sınıf öğrencileri üzerinde yapıldığı için 5. Sınıf öğrencileri çalışmaya dahil edilmemiştir (Kaya ve Siyez, 2010).
- Bilinen bir nörolojik, gelişimsel probleme veya öğrenme güçlüğüne sahip olmasıdır.

Çalışmaya dahil edilen ortaokul öğrencileri ile görüşülerek, Sosyodemografik Bilgi Formu, KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği (KASİ-EEÖ-EF), Chedoke-Mcmaster Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği (CATCH) ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu (AZBÖEF) uygulandı.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Bu form katılımcıların sosyodemografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirildi. Bu form ile öğrencileri tanımlayan yaş, cinsiyet, ailede veya çevrede özel gereksinimli birey olup olmadığı ve ebeveyn eğitim durumu sorgulanmıştır.

KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği (KASİ-EEÖ-EF)

Çalışmada ölçeğin "Ergen Formu" kullanıldı. Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 6.-12. sınıflarda öğrenim gören çocuklar üzerinde yapılmıştır. Ölçek 10'u duygusal, 7'si bilişsel empatiyi ölçmek üzere iki alt boyuttan toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin yanıtlama biçimi: "(1) Bana hiç uygun değil, (2) Bana biraz uygun, (3) Bana oldukça uygun, (4) Bana tamamen uygun şeklinde 4'lü likert bir

yapıda düzenlenmiştir. Minimum toplam empatik eğilim puanı 17, maksimum toplam empatik eğilim puanı ise 68'dir. Puan arttıkça empatik eğilim artmakta, düştükçe empatik eğilim azalmaktadır (Kaya ve Siyez, 2010).

Chedoke-Mcmaster Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği (CATCH)

Rosenbaum ve arkadaşları tarafından 1986'da çocukların özel gereksinimi olan akranlarına yönelik tutumlarının ölçülmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe versiyonunun 9-13 yaş grubunda geçerli ve güvenilir olduğu belirtilmektedir (Cronbach alfa değeri 0.85, Kaiser-Meyer-Olkin değeri: 0.90) (Gümüş ve Öncel). Ölçeğin yanıtlama biçimi: “(0) Kesinlikle katılmıyorum, (1) Katılmıyorum, (2) Kararsızım, (3) Katılıyorum, (4) Kesinlikle katılıyorum” şeklinde çocukların kendi bildirimlerine dayalı 31 maddeden oluşan 5'li likert bir yapıda düzenlenmiştir. Ölçeğin pozitif ve negatif ifadeler içeren maddeleri vardır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 124'tür. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır (Etkileşim ve Kabullenme, Kaçınma, Acıma ve Yakınlık Duygusu). Etkileşim ve Kabullenme alt boyutlarında 10 madde, kaçınma alt boyutlarında 10 madde, merhamet alt boyutlarında 6 madde ve yakınlık duygusu alt boyutunda 5 madde bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutları 0-40 arasında puanlanmaktadır. Toplam ölçek puanı 0-124 arasında değerler alır. Daha yüksek puanlar özel gereksinimli çocuklara yönelik olumlu tutumu desteklemektedir (Gümüş ve Öncel, 2020).

Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu (AZBÖEF)

Ölçek, Ayas ve Pişkin tarafından 2015'te akranlarına “zorbalık yapan” ve “zorbalığa uğrayan (mağdur)” öğrencileri belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek aynı soruların bir tarafında “bana yapıldı” bir tarafında “ben yaptım” ifadesi bulunan iki sütun şeklindedir. Çalışmada ölçeğin bana yapıldı (mağdur) bölümü kullanıldı. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu toplam 53 madde ve altı alt faktörden (fiziksel, sözel, izolasyon, söylenti yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel) oluşur. Ölçeğin yanıtlama biçimi: “(1) Hiçbir zaman, (2) Dönem boyunca bir defa, (3) Ayda bir defa, (4) Haftada en az bir defa, (5) Hemen hemen her gün şeklinde 5'li likert bir yapıda düzenlenmiştir. Ölçeğin zorba ve mağdur boyutlarından alınabilecek en düşük puan 53 en yüksek puan 265'tir. Puanlar arttıkça zorbalığa uğrama ve mağduriyet düzeyleri artar (Ayas ve Pişkin, 2015).

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında tüm veri analizleri için IBM SPSS Statistics yazılımı 23.0 (SPSS Inc., Chicago, IL) programı kullanıldı. Gruplar arasındaki ilişki incelenirken Spearman korelasyon analizi, t-testi ve ANOVA kullanıldı. Gruplar arası ilişki incelenirken; anlamlılık seviyesi olarak 0,05 kullanılmış olup $p < 0,05$ olması durumunda gruplar arasında anlamlı

farklılığın olduğu, $p>0,05$ olması durumunda ise gruplar arası anlamlı farklılığın olmadığı belirtilmiştir (Gren 2000).

Bulgular

92 ortaokul öğrencisi ile tamamlanan çalışmada yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre çalışmaya katılan ve yaş ortalamaları $12,48\pm 1,08$ yıl olan öğrencilerin %58,7'si kız, %41,3'ü erkektir. Ayrıca ailede veya çevrede özel gereksinimli birey varlığı ve ebeveyn eğitim düzeyi tespit edilmiş olup frekans ve yüzdelik bulgular Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Çalışmaya Katılan Öğrencilerin Sosyodemografik Bilgilere Göre Dağılımı

		n	%
Cinsiyet	Kız	54	58,7
	Erkek	32	41,3
Sınıf	6. Sınıf	34	37,0
	7. Sınıf	29	31,5
	8. Sınıf	29	31,5
Ailede veya Çevrede Özel Gereksinimli Birey Varlığı	Var	43	46,7
	Yok	49	53,3
Anne Öğrenim Durumu	Okuryazar Değil	41	44,6
	İlkokul	22	23,9
	Ortaokul	19	20,7
	Lise	7	7,6
	Üniversite	3	3,3
Baba Öğrenim Durumu	Okuryazar Değil	13	14,1
	İlkokul	30	32,6
	Ortaokul	27	29,3
	Lise	17	18,5
	Üniversite	5	5,4
Toplam		92	100

n: Katılımcı sayısı, X: Aritmetik ortalama, SS: Standart sapma, min: Minimum, maks: Maksimum

Ölçeklerin ortalama, standart sapma ve minimum-maksimum değerleri Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2: KA-Sİ Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği (KA-Sİ), Chedoke-Mcmaister Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği (CATCH) ve Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu (AZBÖEF) Değerleri (n=92)

Değerlendirme parametreleri		X ± SS	Min-Maks
KA-Sİ Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği (KA-Sİ)	Duygusal Empati	28.16 ± 6.63	11 – 40
	Bilişsel Empati	20.51 ± 4.01	10 – 28
	Toplam	48.67 ± 9.21	27 – 68
Chedoke-Mcmaister Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği (CATCH)	Etkileşim ve Kabullenme	26.88 ± 7.60	2 - 40
	Kaçınma	27.91 ± 5.89	8 – 39
	Acıma	7.15 ± 3.94	0 – 20
	Benzer Olma	12.01 ± 3.14	4 -20
	Toplam	73.96 ± 13.32	34 – 104
Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu (AZBÖ)	Fiziksel Zorbalık	25.62 ± 10.12	14 – 62
	Sözel Zorbalık	14.37 ± 12.11	8 – 112
	Dışlama	11.29 ± 5.80	6 – 29
	Söylenti Çıkarma ve Yayma	8.79 ± 4.97	5 – 25
	Eşyalarına Zarar Verme	13.75 ± 5.87	10 – 38
	Toplam	73.83 ± 28.43	43 – 183

X: Aritmetik ortalama, SS: Standart sapma, min: Minimum, maks: Maksimum

Çocuklarda empatik eğilimi ölçen KA-Sİ ve özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumu değerlendiren CATCH ölçeklerinin toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görüldü (r:0.276, p<0.05). KA-Sİ ölçeğinin “duygusal empati” boyutu CATCH ölçeğinin diğer boyutlarına kıyasla “etkileşim ve kabullenme” boyutuyla daha güçlü bir ilişki (r:0.275, p<0.05) gösterdiği görüldü (Tablo 3).

Tablo 3: KA-Sİ ile CATCH Ölçekleri Arasındaki İlişki (n=92)

	1. KA-Sİ Duygusal Empati	2. KA-Sİ Bilişsel Empati	3. KA-Sİ Toplam	4. CATCH Etkileşim ve Kabullenme	5. CATCH Kaçınma	6. CATCH Acıma	7. CATCH Benzer olma	8. CATCH Toplam
1. KA-Sİ Duygusal Empati	r	1						
	p	0.455**	0.919**	0.275**	0.195	0.059	0.170	0.264*
2. KA-Sİ Bilişsel Empati	r		0.755**	0.199	0.164	0.024	0.065	0.193
	p	0.000	0.000	0.057	0.118	0.822	0.541	0.065
3. KA-Sİ Toplam	r			0.273**	0.221*	0.061	0.159	0.276**
	p			0.008	0.034	0.561	0.129	0.008
4. CATCH Etkileşim ve Kabullenme	r				0.524**	-0.358**	0.523**	0.812**
	p				0.000	0.000	0.000	0.000
5. CATCH Kaçınma	r					-0.113	0.306**	0.790**
	p					0.282	0.003	0.000
6. CATCH Acıma	r						-0.094	-0.001
	p						0.371	0.995
7. CATCH Benzer olma	r							0.659**
	p							0.000
8. CATCH Toplam	r							1
	p							

p: Anlamlılık düzeyi, r: Korelasyon katsayısı KA-Sİ: KA-Sİ Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği, CATCH: Chedoke-McMaster Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği

*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

**. Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

KA-Sİ ölçeğinin “duygusal empati” boyutunun AZBÖ ölçeğinin boyutu olan “sözel zorbalık” boyutu ile pozitif yönde bir ilişki ($r:0.284$, $p<0.05$) olduğu görüldü. KA-Sİ ölçeğinin toplam puanı ile AZBÖ ölçeğinin toplam puanı arasında bir ilişki görülmedi ($r: 0.037$, $p>0.05$) (Tablo 4).

Tablo 4: KA-Sİ ile AZBÖ Ölçekleri Arasındaki İlişki (n=92)

		1. KA-Sİ Duygusal Empati	2. KA-Sİ Bilişsel Empati	3. KA-Sİ Toplam	4. AZBÖ Fiziksel Zorbalık	5. AZBÖ Sözel Zorbalık	6. AZBÖ Dışlama	7. AZBÖ Söylenti Çıkarma ve Yayma	8. AZBÖ Eşyalarına Zarar Verme	9. AZBÖ Toplam
1. KA-Sİ Duygusal Empati	r	1	0.455**	0.919**	0.061	0.284**	0.128	0.009	-0.010	0.115
	p		0.000	0.000	0.565	0.006	0.223	0.934	0.928	0.274
2. KA-Sİ Bilişsel Empati	r			0.755**	-0.200	-0.034	0.008	0.006	-0.076	-0.095
	p			0.000	0.056	0.748	0.938	0.955	0.471	0.368
3. KA-Sİ Toplam	r				-0.048	0.195	0.085	0.000	-0.021	0.037
	p				0.650	0.063	0.421	0.999	0.840	0.726
4. AZBÖ Fiziksel Zorbalık	r					0.663**	0.417**	0.439**	0.348**	0.811**
	p					0.000	0.000	0.000	0.001	0.000
5. AZBÖ Sözel Zorbalık	r						0.545**	0.497**	0.467**	0.797**
	p						0.000	0.000	0.000	0.000
6. AZBÖ Dışlama	r							0.749**	0.456**	0.764**
	p							0.000	0.000	0.000
7. AZBÖ Söylenti Çıkarma ve Yayma	r								0.525**	0.762**
	p								0.000	0.000
8. AZBÖ Eşyalarına Zarar Verme	r									0.643**
	p									0.000
9. AZBÖ Toplam	r									1
	p									

p: Anlamlılık düzeyi, r: Korelasyon katsayısı, KA-Sİ: KA-Sİ Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği, AZBÖ: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

CATCH ölçeğinin boyutu olan “acıma” boyutu AZBÖ ölçeğinin boyutu olan “fiziksel zorbalık” boyutu (r: 0.271, p<0.05) arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görüldü. CATCH ölçeğinin toplam puanı ile AZBÖ ölçeğinin toplam puanı arasında bir ilişki görülmedi (r:0.006, p>0.05) (Tablo 5).

Tablo 5: CATCH ile AZBÖ ölçekleri arasındaki ilişki (n=92)

	1	2. CATCH Kaçınma	3. CATCH Acıma	4.CATCH Benzer olma	5.CATCH Toplam	6 AZBÖ Fiziksel Zorbalık	7. AZBÖ Sözel Zorbalık	8. AZBÖ Dışlama	9. AZBÖ Söylenti Çıkarma ve Yayma	10. AZBÖ Eşyalarına Zarar Verme	11. AZBÖ Toplam
1. CATCH Etkileşim ve Kabullenme	r	1									
	p	0.524**	0.358**	0.523**	.812**	-0.121	0.015	-0.112	0.013	-0.008	-0.086
2. CATCH Kaçınma	r										
	p	0.000	0.000	0.000	.000	0.249	0.887	0.288	0.902	0.941	0.415
3. CATCH Acıma	r										
	p		-0.113	0.306**	.790**	0.026	0.118	-0.055	-0.111	0.002	0.013
4.CATCH Benzer olma	r										
	p		0.282	0.003	.000	0.808	0.261	0.602	0.294	0.983	0.900
5.CATCH Toplam	r										
	p			-0.094	-.001	0.271**	0.099	0.061	0.129	0.065	0.211*
6 AZBÖ Fiziksel Zorbalık	r										
	p			0.371	.995	0.009	0.349	0.562	0.220	0.535	0.044
7. AZBÖ Sözel Zorbalık	r										
	p				.659**	-0.107	0.030	-0.123	-0.098	0.042	-0.091
8. AZBÖ Dışlama	r										
	p				.000	0.311	0.778	0.243	0.354	0.694	0.388
9. AZBÖ Söylenti Çıkarma ve Yayma	r										
	p					.013	.092	-.106	-.039	.037	.006
10. AZBÖ Eşyalarına Zarar Verme	r										
	p					.899	.383	.314	.712	.729	.954
11. AZBÖ Toplam	r										
	p						0.663**	0.417**	0.439**	0.348**	0.811**
	r										
	p						0.000	0.000	0.000	0.001	0.000
	r										
	p							0.545**	0.497**	0.467**	0.797**
	r										
	p							0.000	0.000	0.000	0.000
	r										
	p								0.749**	0.456**	0.764**
	r										
	p								0.000	0.000	0.000
	r										
	p									0.525**	0.762**
	r										
	p									0.000	0.000
	r										
	p										0.643**
	r										
	p										0.000
	r										
	p										1

p: Anlamlılık düzeyi, r: Korelasyon katsayısı, CATCH: Chedoke-Mcmaster Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği, AZBÖ: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu

*. Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

KA-Sİ ile CATCH ölçekleri toplam puanları arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edildi (r:0.276, p<0.05). KA-Sİ ile AZBÖ ve CATCH ile AZBÖ ölçeklerinin toplam puanları arasında bir ilişki tespit edilmedi (r:0.037, p>0.05; r:0.006, p>0.05) (Tablo 6).

Tablo 6: KA-Sİ, CATCH ve AZBÖ Arasındaki İlişki (n=92)

	1. KA-Sİ	2. CATCH	3. AZBÖ
1. KA-Sİ	r	1	0.276**
	p		0.008
2. CATCH	r		0.006
	p		0.954
3. AZBÖ	r		1
	p		

p: Anlamlılık düzeyi, r: Korelasyon katsayısı, KA-Sİ: KA-Sİ Ergenler için Empatik Eğilim Ölçeği, CATCH: Chedoke-Mcmaster Engelli Çocuklara Yönelik Tutumlar Ölçeği, AZBÖ: Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu

** . Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri, özel gereksinimli çocuklara yönelik tutumları ve akran zorbalığına maruz kalma arasındaki ilişkinin incelenmesiydi.

Öğrencilerin empatik eğilimlerinin özel gereksinimli öğrencilere yönelik tutumunu etkilediği; empatik eğilimleri ile akran zorbalığına maruz kalma ve özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları ile akran zorbalığına maruz kalma arasında ise bir ilişki olmadığı görüldü.

Empati düzeyi düşük olan bireyler, davranışlarının sonuçlarını ve neden olabilecekleri olası olumsuzlukları öngöremeyebilirler (Smith ve Rose, 2011). Ancak empati düzeyi yüksek olan bireyler birbirine yönelik geliştirdiği tutumların olumlu yönde desteklenmesini sağlayabilir. Bundan dolayı empati düzeyi yükseldikçe kişinin davranışlarında olumlu yönde değişikliklere neden olma potansiyeli artar (Ersoy ve Köşger, 2016).

Literatür incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının incelendiği çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Yürütülen az sayıda araştırmada ise ilköğretim 4. sınıf ve üniversite öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları incelenmiştir (Top, 2018; Sap, Özkan ve Uğurlu, 2021). Bu çalışmalarda da öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu ve empatik eğilimleri yüksek olan öğrencilerin özel gereksinimli bireylere yönelik daha pozitif bir tutum sergiledikleri bulunmuştur. Ayrıca Armstrong ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan bir çalışmada 7-16 yaş arasındaki öğrenciler ile özel gereksinimli bireylerle etkileşim kurmaya yönelik yapılan araştırmada ise yüksek empatik eğilimin olumlu tutum geliştirmeye aracılık ettiği saptanmıştır (Armstrong ve ark., 2016). Bu çalışmanın sonuçları da öğrencilerin empati düzeyleri arttıkça özel gereksinimli bireylere karşı tutumlarının da olumlu yönde değiştiğini göstermiştir. Bu

bulgu, empati becerileri yüksek olan çocukların özel gereksinimli bireylere karşı olumlu bir tutum geliştirmelerini sağlaması bakımından ilgili literatürü desteklemektedir. Bu bağlamda çocukların empatik eğilimlerinin geliştirilmesi ve özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalık eğitimlerinin verilmesi önemlidir.

Empatik eğilimin alt parametreleri açısından incelendiğinde çalışmamızdaki öğrencilerin “bilişsel empati” becerilerinin “duygusal empati” becerilerine kıyasla daha iyi olduğu görüldü. Empatik eğilim açısından bakıldığında özellikle “bilişsel empatinin” kız çocuklarında daha iyi olduğu görüldü. Fakat çalışmamızda öğrencilerin cinsiyetlerine göre akran zorbalığına maruz kalma durumları incelendiğinde, erkeklerle kızlar arasında akran zorbalığına maruz kalma durumu açısından bir fark yoktu. Yapılan diğer çalışmalarda araştırmacıların elde ettikleri bulguların sonucunda da zorbalığa maruz kalma açısından kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı yönünde bulgular mevcuttur (Pekel-Uludağlı, 2004; Dölek, 2002; Mynard ve Joseph, 1997; Pelendecioğlu, 2011). Araştırmanın sonucu bu araştırmacıların bulguları ile ilgili literatürü desteklemektedir.

Duygusal empatileri yüksek olan öğrencilerin, özel gereksinimli çocuklarla etkileşimi, onları kabullenmeleri ve öğrencilerin sözel zorbalığa maruz kalma açısından daha iyi bir tutum sergiledikleri görüldü. Bu sonucun literatürde de belirttiği gibi (Schwenck ve ark., 2014) ölçeklerin alt boyutlarındaki (duygusal empati, etkileşim ve kabullenme, sözel zorbalığa maruz kalma) soruların daha duygu ifadeler ve karşı tarafın hislerine yönelik sorular olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalmaları açısından anne ve baba eğitim durumunun önemli bir fark yaratmadığı ve genel olarak ebeveyn eğitim durumunun birbirine yakın olup ilkökul eğitim seviyesi olduğu görüldü. Daha önce buna benzer olarak yapılmış çalışmalarda da anne ve baba eğitim durumunun tek başına belirleyici olmadığı ve akran zorbalığına maruz kalma durumu açısından etki etmediği arasında anlamlı farklılık bulamayan sonuçlar çıkmıştır (Atalay, 2010; Arıman, 2007). Araştırma sonuçları da benzer olup; ilgili literatür sonuçlarını desteklemektedir.

Çalışmanın kısıtlılığı, örnekleme oluşturan grubun sadece Hakkari ilindeki tek bir okuldaki öğrencilerden oluşmuş olmasıdır.

Sonuç olarak öğrencilerin empatik eğilimi ne kadar yüksek ise özel gereksinimli çocuklara karşı tutumları daha iyi bir düzeyde olmaktadır. Dolayısıyla tipik gelişim gösteren çocukların özel gereksinimli bireylere karşı yüksek empati düzeyleri ve olumlu tutumları özel gereksinimli çocukların topluma katılımını artırmak ve stratejiler geliştirmek için oldukça önemlidir. Buna yönelik özellikle okul öncesi dönemden itibaren çocuklara empati ve empatik

eğilim konusunda eğitim verilmesinin ilerleyen dönemdeki yaşantılarında bu bağlamda bu beceriyi kazanmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Teşekkür

Araştırmaya katılan tüm öğrencilere ve öğretmenlerine teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması belirtmemektedir.

Kaynakça

- Akyol, A. K. & Bilbay, A. (2018). Ergenlerin akran zorbalığı yapmaları, zorbalığa maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi/examination of the correlation between peer bullying, exposed to bullying, and emphatic tendencies of adolescent. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(2), 667-675.
- Alnahdi G. H. (2019). The positive impact of including students with intellectual disabilities in schools: Children's attitudes towards peers with disabilities in Saudi Arabia. *Research in Developmental Disabilities*, 85, 1–7.
- Arıman, F.(2007). İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Armitage R. (2021). Bullying in children: impact on child health. *BMJ Paediatrics Open*, 5(1), e000939.
- Armstrong, M., Morris, C., Abraham, C., Ukoumunne, O. C., & Tarrant, M. (2016). Children's contact with people with disabilities and their attitudes towards disability: A cross-sectional study. *Disability and Rehabilitation*, 38(9), 879-888.
- Atalay, A. (2010). Akran Zorbalığı Gösterme ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Cinsiyet, Yaş, Sosyoekonomik Düzey, Anne-Baba Tutumları, Arkadaş İlişkileri ve Benlik Saygısı ile İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bacık, M. (2022). Lise seviyesinde zihinsel yetersizliğe sahip ve otizmlili olan öğrencilerde akran zorbalığının değerlendirilmesi, Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Butera, C. D., Harrison, L., Kilroy, E., Jayashankar, A., Shipkova, M., Pruyser, A., & Aziz-Zadeh, L. (2023). Relationships between alexithymia, interoception, and emotional empathy in autism spectrum disorder. *Autism : The International Journal of Research and Practice*, 27(3), 690–703.
- Coyle, S., Cipra, A., & Rueger, S. Y. (2021). Bullying types and roles in early adolescence: Latent classes of perpetrators and victims. *Journal of School Psychology*, 89, 51–71.
- Dölek, N. (2002). Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ersoy, E., & Köşger, F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/empathy: Definition and its importance. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 9-17.
- Fu, W., Xiao, Y., Yin, C., & Zhou, T. (2022). The relationship of inclusive climate and peers' attitude on children with disabilities in China: A mediating role of empathy. *Frontiers in Psychology*, 13, 1034232.
- Gage, N. A., Katsiyannis, A., Rose, C., & Adams, S. E. (2021). Disproportionate bullying victimization and perpetration by disability status, race, and gender: A national analysis. *Advances in Neurodevelopmental Disorders*, 5(3), 256–268.
- Gren, S.B., Salkind, N.J., Akey, T.M. (2000). Using SPSS for Windows :analyzing and understanding data (2.b.s). New Jersey: Prentice Hall.
- Gümüş, E. Ç., & Öncel, S. (2020). Validity and reliability of the Chedoke-McMaster Attitudes towards Children with Handicaps scale in Turkey: A methodological study. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 28(1), 1.
- Güven, F. (2015). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık yapmaları ile zorbalığa maruz kalmalarının, cinsiyet, anne-baba eğitimi, sosyoekonomik düzey ve empati eğilimi açısından incelenmesi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Juvonen, J., Wang, Y., & Espinoza, G. (2011). Bullying experiences and compromised academic performance across middle school grades. *The Journal of Early Adolescence*, 31(1), 152–173.
- Juvonen, J., & Graham, S. (2014). Bullying in schools: the power of bullies and the plight of victims. *Annual Review of Psychology*, 65, 159–185.
- Kaya, A., & Siyez, D. M. (2010). Child and adolescent KA-SI empathic tendency scale: Development, validity and reliability study. *Eğitim Ve Bilim*, 35(156), 110.
- Låftman, S. B., Fransson, E., Modin, B., & Östberg, V. (2017). National data study showed that adolescents living in poorer households and with one parent were more likely to be bullied. *Acta Paediatrica* (Oslo, Norway: 1992), 106(12), 2048–2054.

- Mishna, F. (2003). Learning disabilities and bullying: Double jeopardy. *Journal of Learning Disabilities*, 36(4), 336–347.
- Mirete, A. B., Belmonte, M. L., Mirete, L., & García-Sanz, M. P. (2022). Predictors of attitudes about people with intellectual disabilities: empathy for a change towards inclusion. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68(5), 615–623.
- Mynard, H., & Joseph, S. (1997). Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 67(1), 51–54.
- Nowicki E. A. (2006). A cross-sectional multivariate analysis of children's attitudes towards disabilities. *Journal of intellectual disability research : JIDR*, 50(Pt 5), 335–348.
- Pekel-Uludağlı N. (2004). Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış 75 Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pelendecioglu, B.(2011). Lise Öğrencilerinde Zorbalık Olgusunun Okul Yaşam Kalitesi Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Peng, C., Wang, Z., Yu, Y., Cheng, J., Qiu, X., & Liu, X. (2022). Co-occurrence of sibling and peer bullying victimization and depression and anxiety among Chinese adolescents: The role of sexual orientation. *Child Abuse & Neglect*, 131, 105684.
- Pittelkow, M. M., Aan Het Rot, M., Seidel, L. J., Feyel, N., & Roest, A. M. (2021). Social Anxiety and Empathy: A Systematic Review and Meta-analysis. *Journal of Anxiety Disorders*, 78, 102357
- Radoman, M., Akinbo, F. D., Rospenda, K. M., & Gorka, S. M. (2019). The impact of startle reactivity to unpredictable threat on the relation between bullying victimization and internalizing psychopathology. *Journal of Psychiatric Research*, 119, 7–13.
- Ritchie, M. B., Neufeld, R. W. J., Yoon, M., Li, A., & Mitchell, D. G. V. (2022). Predicting youth aggression with empathy and callous unemotional traits: A Meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 98, 102186.
- Robinson, L.E., Clements, G., Drescher, A. *et al.* (2023). Developing a Multi-Tiered System of Support-Based Plan for Bullying Prevention Among Students with Disabilities: Perspectives from General and Special Education Teachers During Professional Development. *School Mental Health* 15, 826–838.
- Sap, R., Özkan, Ş., & Uğurlu, Ü. (2021). Normal Gelişim Gösteren Çocukların Empatik Eğilimleri Ve Engellilere Yönelik Tutumlarının Ebeveynlerinin Empatik Eğilimleri İle İlişkisi. *Bezmialem Science* 2022;10(5):637-45
- Schwenck, C., Göhle, B., Hauf, J., Warnke, A., Freitag, C. M., & Schneider, W. (2014). Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of age, gender, and intelligence. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(1), 63–76.
- Smith, R. L., & Rose, A. J. (2011). The "cost of caring" in youths' friendships: considering associations among social perspective taking, co-rumination, and empathetic distress. *Developmental Psychology*, 47(6), 1792–1803.
- Top, E. (2018). 14 Haftalık Özel Eğitim Dersi Uygulamasının Üniversite Öğrencilerinin Empatik Eğilim Ve Engellilere Yönelik Tutumlarına Etkisi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 9 (3) , 174-183.
- Toran, M., Etgüer, D. & Ünsever, Ö. (2017). Investigation of the Parents' Perceptions towards Children with Special Needs . *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal* , 4 (3) , 15-30 .
- Ayas, T & Pişkin, M. (2015). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 316-324.
- Vilella, R. C., & Reddivari, A. K. R. (2022). Empathy. In StatPearls. StatPearls Publishing.